

Cad as a dtagann fuaimeanna?

Súil thapa ar an gceacht

Tosaigh agus súile na ndaltaí dúnta, ionas go gcloisfidh an rang gnáthfhuaimeanna an tseomra ranga agus go ndéanfaidh siad iontas cad as a dtagann gach ceann acu. Múin foinse fuaime le réad fíor, ansin oibrigh an acmhainn idirghníomhach leis an sreang go hachomair ionas go nascfaidh na daltaí an crith leis an bhfoinse. Téann na péirí ar thóraíocht fuaimeanna le clár fáiscín ag dhá stad (taobh istigh, agus ag imeall an chlóis nó ag doras), agus ní bhreacann siad síos ach an fhuaim agus an fhoinse; ansin, ar ais sa rang, taifeadann siad dhá nó trí rud a d'aimsigh siad sa Dialann Imscrúdaithe agus déanann siad sórtáil i ndá chéim, nádúrtha nó déanta ag daoine ar dtús agus glórach nó ciúin ina dhiaidh sin, sula ndéantar comhroinnt ghearr.

Cuspóirí foghlama

- Foinsí fuaime sa timpeallacht taobh istigh agus lasmuigh a aimsiú agus a ainmniú
- Fuaimeanna a shórtáil de réir cé acu atá siad nádúrtha nó déanta ag daoine, agus glórach nó ciúin

Sula mbuailfidh an clog – ullmhúchán

Siúil bealach na tóraíochta an mhaidin sin agus marcáil dhá stad chomh maith leis na teorainneacha lasmuigh; seiceáil an aimsir ionas gur féidir póirse, fuinneog oscailte nó doras a úsáid in áit an chlóis. Cuir leathanaigh bhána le haghaidh nótaí, nó bileoga na Dialainne Imscrúdaithe, ar chláir fáiscín na bpéirí sula bhfágann aon duine a shuíochán. Bíodh an acmhainn idirghníomhach leis an sreang réidh ar an gclár bán idirghníomhach (agus an fhuaim múchta má chaithfidh an seomra fanacht ciúin).

Ábhair

Mír	Líon	Do gach	Foinse	Ionadach saor
clár gearrthóige	1	grúpa	seomra ranga	leabhar righin le clúdach cruu, nó píosa cárta, mar thaca le scríobh air
Leathanach sa Dialann Imscrúdaithe	1	dalta	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	leathanach bán don fhuaim, don fhoinsé agus do 'nádúrtha nó déanta ag daoine', agus 'glórach nó ciúin' más mian leat
peann luaidhe	1	dalta	seomra ranga	níl aon rud ag teastáil
leathanach bán le haghaidh nótaí don chlár fáiscín (roghnach má thógtar leathanach na dialainne ar an tóraíocht)	1	grúpa	seomra ranga	cúl seanpháipéir

Pointe sábháilteachta

Coinnigh gach duine le chéile laistigh de na teorainneacha atá socraithe; siúlta, ní ritear; tugtar faoi deara torann tráchta in aice leis na geataí, ach ní sheastar ar an mbóthar. Glantar an lathach de na bróga sula dtagtar isteach arís; nitear na lámha má bhíothas lasmuigh.

Céimeanna teagaisc

- **Ag Tosú:** Cuir na páistí ina suí go socair ar feadh timpeall deich soicind, a súile dúnta nó a gcloigne ar na deasca. Glac trí fhreagra thapa faoin méid a chuala siad. Coinnigh é seo mar fhiosracht amháin — ná tosaigh an tóraíocht fós. Má bhíonn an seomra an-chiúin ar fad, oscail fuinneog beagán nó fág an doras ar leathoscailt ionas go dtiocfaidh fuaimeanna ón taobh amuigh isteach.
- **Cad is foinse fuaime ann?:** Múin é seo i dtrí chuid ghearra, agus déan sos tar éis gach cuid. Díriú aird ar do ghuth féin ar dtús, ansin ar réad fíor (clog, cathaoir á tarraingt ar an urlár). Fiafraigh: an é an balla nó fón atá ag déanamh an bhíp sa dorchla? Tabhair sampla amháin d'fhuaim nádúrtha agus sampla amháin d'fhuaim atá déanta ag daoine, ansin sampla amháin a dtugtar 'glórach' air agus sampla amháin a dtugtar 'ciúin' air. Coinnigh an t-achar amach as glórach/ciúin. Cuir cosc ar an smaoineamh 'tá an fhuaim san aer' trína bhfuil ráite a athrá i bhfocail eile: cloiseann an chluas í; is í an fhoínse a thosaigh í.
- **Sreang a chanann:** Oibrigh radharc na sreinge ar an gclár bán idirghníomhach. Prioc an tsreang nó tarraing do mhéar trasna uirthi ionas go bhfeicfidh an rang an crith. Fiafraigh: an clár ar fad nó an tsreang atá ag crith? An tsreang nó an t-aer? Déan nasc ar ais: is í an tsreang atá ag crith an fhoínse. Ná tosaigh tasc faoi thuinairde. Má bhíonn an t-am gann níos déanaí, fág é seo ar lár agus cosain an tóraíocht.
- **Tóraíocht fuaimeanna:** Cuir na daltaí i bpéirí agus tabhair amach na cláir fáiscín sula mbogann tú go dtí an doras. Déan múnlu uair amháin os ard: déan iontas, tuar gurb é an clog atá ann, éist, ainmnigh an fhoínse. Ag gach stad: éisteacht chiúin ar feadh 20–30 soicind, cogar faoin bhfuaim agus faoin bhfoínse, agus ná breactar síos ach an dá rud sin. Bailigh an rang le chéile idir na stadanna agus sórtáiltear ó bhéal de réir N/D na rudaí a aimsíodh. Is fearr dhá stad thorthúla ná tríú stad faoi dheifir.
- **Taifead an fhuaim agus a foinse:** Plé idir na comhpháirtithe ar dtús, ansin dhá nó trí cinn de na rudaí is fearr a d'aimsigh siad sa Dialann Imscrúdaithe: an fhuaim agus an rud a rinne í. Gan ticeanna fós le haghaidh 'nádúrtha nó déanta ag daoine' ná 'glórach nó ciúin'. Téigh timpeall agus brúigh ar ais ar nótaí doiléire nach luann ach an torann — má scríobhtar 'tormán', fiafraigh 'cad a rinne é?' Is tábhachtaí cáilíocht ná liosta fada.
- **Sórtáil na fuaimeanna:** An liosta céanna sa dialann, dhá chéim. Céim 1: méar ar gach líne, cuir tic le 'nádúrtha' nó 'déanta ag daoine'; iarr ar roinnt páistí a rogha a lua os ard agus cúis a bhaineann leis an bhfoínse a thabhairt. Céim 2: na línte céanna, cuir tic le 'glórach' nó 'ciúin'. Glac le cásanna measctha a bhfuil réasúnú leo (gaoth ar gheata miotail). Roinntear rud nádúrtha amháin agus rud amháin déanta ag daoine a aimsíodh.
- **Cad a thugamar faoi deara?:** Iarr ar cheathrar go seisear páistí a smaointe a roinnt. Athluaigh a bhfuil ráite acu i bhfocail eile, ag úsáid na bhfocal foinse, nádúrtha, déanta ag daoine, glórach, ciúin. Tarraing amach uathu gur furasta gan fuaimeanna nádúrtha níos ciúine a chloisteáil nuair a bhíonn fuaimeanna atá déanta ag daoine glórach, agus tabhair dúshlán cainte amháin (gan scríobh) dóibh don bhealach abhaile: foinse nua amháin fuaime a thabhairt faoi deara.

Cad ba cheart a fheiceáil

Ainmníonn na daltaí foinsí nithiúla (ticeáil an chloig, cathaoir á tarraingt, coiscéimeanna, éan, gaoth, trácht i bhfad uainn, clog na scoile) seachas 'torann' amháin. Bíonn meascán i bhformhór na liostaí de rudaí déanta ag daoine a aimsíodh taobh istigh agus foinse amháin ar a laghad ón timpeallacht lasmuigh. Is ar éin, ar an ngaoth agus ar an mbáisteach is mó a chuirtear ticeanna 'nádúrtha'; ar chloig, ar ghlórtha agus ar charranna a chuirtear ticeanna 'déanta ag daoine'. Má chuirtear tic le 'glórach' gan choinne le fuaim bhog lasmuigh, is minic gur ar an achar a bhí siad ag smaoineamh, ní ar neart na fuaime — athluaigh glórach mar láidir agus ciúin mar bhog.

Míthuiscintí agus idirghabhálacha

- **Deir na daltaí go bhfuil an fhuaim 'san aer' nó gur 'ón gcluas a thagann sí'.** — Pointeáil ar an réad fíor a thosaigh í (clog, guth, sreang). Athluaigh: cloiseann an chluas í, ach is í an fhoinsé an rud a rinne an fhuaim.
- **Ar an tóraíocht, ní scríobhann siad ach an torann — 'plimp', 'tormán' — gan aon fhoinsé.** — Fiafraigh 'cad a rinne é? conas atá a fhios agat?' agus déan múnú ar líne iomlán amháin: fuaim + foinse (mar shampla, tormán → leoraí taobh thiar den bhalla) sula mbreacann siad síos an chéad rud eile a aimsíonn siad.
- **Ceapann siad gur ionann glórach agus 'gar' agus gur ionann ciúin agus 'i bhfad uainn'.** — Tarraing anuas arís an péire ón gcéim teagaisc, clog na scoile i gcomparáid le ticeáil an chloig: ciallaíonn glórach láidir, ciallaíonn ciúin bog. Is smaoineamh eile ar fad é an t-achar — coinneigh amach as an gcéim 'glórach nó ciúin' é.

Dífereáil

Ag teacht chun cinn	Ag forbairt	Inniúil
• I bpéirí nach bhfuil chomh muiníneach sin, déanann duine amháin an fhoinsé a phointeáil agus a ainmniú, fad a scríobhann an comhpháirtí an líne sa dialann. • Glac le foinse shoiléir amháin ón taobh istigh agus foinse amháin ón timpeallacht lasmuigh in áit liosta iomláin.	• Spreag cúis a bhaineann leis an bhfoinsé le gach tic N/D: 'tá fuaim na spideoige nádúrtha mar gur éan a rinne í'. • Fiafraigh cén fáth ar fhurasta gan fuaim nádúrtha chiúin a chloisteáil in aice le fuaim ghlórach atá déanta ag daoine.	• Cód tapa ar an gclár fáiscín más mian leat ('nádúrtha nó déanta ag daoine', nó 'glórach nó ciúin'), mura gcuireann sé moill ar an tóraíocht. • Tabhair cásanna measctha mar dhúshlán (duine ag feadaíl; gaoth ar gheata miotail) agus iarr rogha a bhfuil réasúnú léi a bhaineann leis an bhfoinsé.

Nasc traschuraclaim

Déan nasc leis an timpeallacht áitiúil sa Tíreolaíocht — ainmnigh foinsí i gclós na scoile agus ag an doras mar ghnéithe den áit a ngluaiseann siad tríthi gach lá.

